

Gülhan, Abdülkerim (2017). "Abdullah Nâzik'in Bursa Şehrengizleri". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 18, S. 33, s. 339-357.

DOI: 10.21550/sosbilder.298457

ABDULLAH NÂZİK'İN BURSA ŞEHRENGİZLERİ

Abdülkerim GÜLHAN*

Gönderim Tarihi: Mart 2017

Kabul Tarihi: Temmuz 2017

ÖZET

Şehrengizler, bir şehrin tabii güzelliklerini ve güzellerini; çoğunlukla da şehre hayat veren, o şehirde sevilip sayılan güzel insanları konu edinen eserlerdir. Şehrengizler, klasik edebiyatımızın toplumsal bağını göstermesi yönünden de ayrıca önem arz etmektedir. Bu türün Türk edebiyatında bilinen altmıştan fazla örneğine her gün yenileri eklenmektedir. 17. yüzyılda yaşamış, Bursa başta olmak üzere birçok yerde müderrislik, kadılık gibi görevler yapmış ve bir Bursa sevdalısı olan Nazik'in şehrengizi de bunlardan birisidir. Bursa, hakkında birden çok şehrengiz yazılan önemli şehirlerimiz arasındadır. Nazik'in Divanı içinde yer alan beş bendlik terkib-i bend şeklindeki şiiri, Bursa'nın tabii güzelliklerini ve isim vermeden güzellerini konu edinen bir Bursa Şehrengizidir. Ayrıca iki gazel de Bursa'yı konu edinen küçük birer şehrengiz sayılabilir. Bu makalede söz konusu şiirler şairi, şekil ve içerikleriyle tanıtılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nazik, Şehrengiz, Bursa, Klasik edebiyat

Abdullah Nazik's Bursa Şehrengizs

ABSTRACT

Şehrengizs, are the literary works which treats of natural beauties and bonnies of a city; mainly the beloved people who are favourable and respected in that area and vivifying that aforementioned place. Furthermore, in terms of indicating

* Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, agulhan@balikesir.edu.tr

Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi
Uludağ University Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences
Cilt: 18 Sayı: 33 / Volume: 18 Issue: 33

the social tie of our classical literature, şehrengiz have importance. Every day the new ones are incorporated into more than sixty known samples of this genre in Turkish literature. Living in 17th century, Nazik, whose şehrengiz is also one of them, is the one who was a passionate person of Bursa, who served in many various positions such as as mudarris and kadi foremost in Bursa and many other cities. Bursa is among the important cities about which more than one şehrengiz were accommodated. The poem, in the pattern of five bend terkiib-i bend, which is placed in the Divan of Nazik, is a Bursa Şehrengiz, which treats of the natural beauties of Bursa and its bonnies without delivering any names. Moreover, two gazels which treats of Bursa may be considered as a petty şehrengiz. In this article, the poet of aforementioned poems has been endeavoured to introduce along with patterns and contents.

Key Words: *Nazik, Şehrengiz, Bursa, Classical literature*

1. Giriş

Şehrengizler, klasik edebiyatımız içerisinde bir şehrin güzelliklerini ve güzel insanlarını tanıtan eserler olarak, kültür tarihimiz yönünden önemli bir yere sahiptir. Bugüne kadar bu türde, değişik şehirlerle ilgili altmıştan fazla eser olduğu bilinmektedir. Ancak bu tür eserlerin her gün bir yenisi daha gün yüzüne çıkarılabilmektedir. Bunlardan biri de Nâzîk'in Bursa'nın güzelliklerini anlatan, Divanı içerisindeki terkîb-i bend şeklindeki şehrengizi ile iki gazelidir. Bursa, İstanbul'dan sonra hakkında en çok şehrengiz yazılmış şehirlerimiz arasındadır. Bursalı ve Bursa sevdalısı olan Nâzîk'in şiirlerinde Bursa, şahıs isimleri verilmeksizin, daha çok doğal güzellikleri ile tanıtılmaktadır.

2. Nâzîk Abdullah

Nâzîk'in adı *Abdullah*'tır, *Abdullah Nâzîk Efendi* olarak bilinir. Bursa'da dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi bilinmemektedir. Tüccardan *Mehmed Çelebi*'nin oğludur. İlk tahsilini memleketi Bursa'da yapmış; çok genç yaşta, İstanbul'a gelip, aile dostları Rumeli Kazaskeri *Karaçelebizade Mahmud Efendi*'nin ilgisine mazhar olarak mülazım tayin edilmiştir. Fusûs şârihi Şeyh Abdî Efendi'den feyz alıp, onun

sohbetlerinde bulunmuştur. Medrese-i Erbaîn'deki görevinden ayrıldıktan sonra, bir süre Bursa Mahkemesi'nde kâtiplik yapmış; H.1061/M.1651 Şevvalinde Perîpeyker Medresesi, H.1064/M.1654 Ramazanında Çendik Medresesi müderrisliğine terfi etmiş; H.1066/M.1659 Zilhicce'sinden itibaren hayatını Bursa'da vaiz olarak sürdürmüştür. Müderrislikten kadılığa geçen Nazik, önce Maraş kadılığına getirilmiş (H.1078/M.1667 Şevval), bir yıl sonra bu görevinden alınmış (H.1080/M.1669 Şevval); Erzurum kadısı olup (H.1084/M.1673 Rebîülâhir), yaklaşık bir yıl sonra bu görevinden de alınmış (H.1085/M.1674 Ramazan), ikinci defa Maraş kadılığına getirilmiş (H.1091/M.1680 Şevval) ve bu görevinden de alınarak (H.1093/M.1682 Recep) çok istediği Konya kadılığına tayin edilmiştir (H.1096/M.1685 Şevval). H.1098/M.1686-7 Rebîülevvelinde Konya kadısı iken Konya'da vefat etmiş ve Sadreddin Konevî Hazretleri'nin kabri yanına defnedilmiştir. Ölümüne Abdülhâdî Efendi “*Ola behişt-i âlîde Nâzikî Efendi* (H.1098/M.1686-7)” diyerek tarih düşürmüştür (İsmail Belîğ 1302:505-507; İsmail Belîğ 1985: 541; Müstakimzade Süleyman Sadeddin 2000: 417; Mehmed Süreyya 1311: 369; Bursalı Mehmet Tahir 1333: 447; Bursa Kütüğü: 23; İKYTDK 1959: 473-474; Atlansoy 1998: 281-283; Gülhan 1989: 2-6).

Nâzik, müretteb bir *Divan* sahibidir. Divanı'nın üç yazma nüshası vardır. Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 3511 numarada kayıtlı, 83 yapraklı, âharlı âbâdî taklidi kâğıda 17 satır olarak, ince ta'lik hattıyla yazılan nüsha en hacimli olanıdır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Kısaltmalarda “S” ile gösterilecektir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Ty 2914 numarada kayıtlı nüsha, 31 yapraklı, âharlı Avrupa kâğıda, ta'lik hattıyla 19 satır olarak, Fethullah Nakşibendî tarafından istinsah edilmiştir. Kısaltmalarda “Ü” ile gösterilecektir. Sadettin Eğri'nin özel kütüphanesinde bulunan nüsha, 29 yapraklı, çizgi filigranlı kâğıda 19 satır olarak ta'lik hattıyla, H. 1225/M.1810'da Fethî tarafından istinsah edilmiştir. Kısaltmalarda “Ö” ile gösterilecektir. Bu çalışmada, yazma nüshalar yanında, Nâzikî Divanı hakkında yapılmış, yayımlanmamış

Yüksek Lisans Tezi kullanılmıştır (Gülhan 1989). Nâzik Divanı'nda 2 kaside, 187 gazel, 4 murabba, 3 muhammes, 21 kıt'a ve nazm, 1 terkîb-i bend, 15 matla, 25 tarih, 80 rubai; biri sâkînâme, biri mutribnâme olmak üzere 3 mesnevi bulunmaktadır. Bugün elde değilse de, *İnsân-ı Kâmil* adlı tasavvufî bir risalesinin olduğundan Gûldeste-i Riyâz-ı İrfân (İsmail Belîğ 1302:507) ve Osmanlı Müellifleri'nde söz edilir (Bursalı Mehmed Tâhir 1333:477).

Nâzik, şiirlerinde *Nâzik* ve *Nâzikî* mahlaslarını kullanmış; âlim ve mutasavvıf bir şairdir. O bir Bursa sevdalısıdır. Küçük yaşta babası tacir Mehmed Çelebi ile İstanbul'a gidip, yakın dostları Rumeli Kazaskeri Karaçelebizade Mahmud Efendi'nin huzuruna çıkarak iltifatına mazhar olmuş; Kazasker bir ara İstanbul'u övüp, Bursa'nın İstanbul'a göre çok küçük kaldığını, bu gidişle bir gün İstanbul ile Bursa'nın birleşeceğini söyleyerek latife yapınca; Nâzik bu latifeden alınıp, bir kâğıda irticâlen "*Gerçi dîrsüz dehr içinde yokdur İstanbulumuz / Tursun İstanbuluñuz Bursa bizüm makbûlümüz*" beytini yazıp Kazasker'e sunmuş; bundan çok hoşlanan Kazasker de onu mülâzım tayin etmiştir (Gülhan 1989: 3; Belîğ 1302: 505-506; Bursa Kütüğü: 23). Bu beyit Nâzik Divanı'nda bulunmamaktadır. Nâzik'in Divanı içerisindeki beş bendlik tekîb-i bend bir Bursa Şehrengizidir. Ayrıca Bursa'yı konu edinen iki gazeli vardır (Gülhan 1989: 151, 177-182).

3. Şehrengizler

Edebî bir tür olarak şehrengizler genellikle, *bir şehrin tabii güzelliklerini ve güzellerini tanıtmak amacıyla yazılan manzum eserler*, şeklinde tanımlanmıştır (Akkuş, 1998: 117-121; Pakalın, 1993: 326; Pala, 1995: 463; Üzgör, 1983: 227). Şekil ve içerik olarak farklılıkları varsa da, çoğunlukla bir şehri veya şehirle beraber güzellerini tanıtan eserlerdir. Fars edebiyatındaki benzerleri de *şehr-engîz* veya, *şehr-âşûb*, *âlem-âşûb*, *cihân-âşûb*, *dehr-âşûb*, *felek-âşûb*, *karnâme*, *lâlezâr*, *mecma'u'l-esnâf*, *senâyi'ü'l-bedâyi* gibi adlarla da anılırlar (TDEA 1998:117). Şehrengizlere dikkatle bakıldığında, şehirde çok tanınan,

sevilip sayılan, çoğu da o şehrin yönetici ve esnafından olan kişiler tanıtılmıştır. Bunlar divan şiirinin klasik sanat anlayışına uygun olarak, sevilmesi gereken bir kişide bulunabilecek fiziksel ve ruhsal özellikler çerçevesinde vasıflandırılmışlardır. Ancak böyle olması mutlaka beşerî bir aşk duygusunu ifade etmez. Gerçi aşk duygularının anlaşılmasına bir engel yoksa da, bu söyleyişlerde; şehre hayat veren, şehri şehir yapan, güzelleştiren, geliştiren, kalkındıran güzel insanlara duyulan muhabbet duygularının samimi ifadeleri görülebilir. Bu sebepten şehrengizler için; *bir şehirden ve o şehri meydana getiren, geliştiren, güzelleştiren, kalkındıran güzel insanlardan bahseden eserler* demek daha doğru bir tanımlama olabilir. Bazı şehrengizlerde, şahıslardan hiç söz edilmeksizin, yalnızca şehrin tabiat güzelliklerinden söz edilmiştir. Nâzîk'in Bursa Şehrengizleri de bu türdendir.

Mesihî ve Zâtî'nin Edirne Şehrengizleri, bu türün Türk edebiyatındaki ilk örnekleri kabul edilmiştir. Ağâh Sırrı Levend, Türk edebiyatında 36'sını bizzat görerek, diğerlerini de kaynaklardan öğrenerek, *Türk Edebiyatında Şehr-engizler Ve Şehr-engizlerde İstanbul* adlı eserinde 46 şehrengiz tespit etmiştir. Nazîk'ininki ile birlikte bunlardan sekizi Bursa ile ilgilidir. Bursa, İstanbul'dan sonra hakkında en fazla şehrengiz yazılan şehirler arasında yer alabilir. Bursa ile ilgili şehrengizleri şöylece hatırlatabiliriz: Lâmiî Çelebi, *Şehrengîz-i Bursa*; Aşık Çelebi, *Şehrengîz-i Bursa*; Halîlî, *Şehrengîz-i Bursa*; Manî, *Şehrengîz-i Bursa*; İshak Çelebi, *Şehrengîz-i Bursa*; Nâzûk Abdullah; *Terkîb-i Bend Berây-ı Bursa*; İsmail Belîğ, *Şehrengîz-i Cilve-Resâ ve Âyîne-i Hûbân-ı Bursa*, *Şehrengîz-i Bursa*. Bunların bazılarının varlığı bilinse de, metinleri mevcut değildir (Levend 1957: 25-27, 28-29, 37, 38, 53, 56-58). Şehrengizlerle ilgili yeni yeni tespitler de devam etmektedir. Şehrengizler ve Bursa şehrengizleri hakkında daha geniş bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: (Abdulkadiroğlu 1988: 129-167; Gülhan 2012: 571-518; Tığlı 2007: 763-770; Akkuş 2005: 2005-2018; Öztekin 1997: 65-69; Gazali 1946: 11-16; Mermer 2000: 279-288; İsen ve Burmaoğlu 1987: 57-105; Tezcan 2001: 161-194; Gökyay 1939: 52-

55; Yurtsever 1987; Akkuş 1987; Akkuş 1993: 81-85; Tuğcu 2007; Karacasu 2007.).

4. Nâzik'in Bursa Şehrengizleri

Nâzik Divanı içerisinde biri beş bendlik terkîb-i bend, iki de gazel olmak üzere Bursa ve çevresinin tabii güzelliklerini konu edinen şehrengiz tarzında üç şiir vardır. Terkib-i bend nazım şeklindeki şehrengizden konu ile ilgili birçok kaynakta söz edilmekte ise de (Levend 1957: 56; Akkuş 1987: 175-180; Karacasu 2007: 303,306) diğer şiirlerin bu bağlamda adı geçmez; ancak onlar da küçük birer Bursa Şehrengizi sayılabilir.

a. Şiirlerin Şekil Özellikleri

Nâzik Divanı içerisinde bulunan beş bendlik terkîb-i bend, Bursa'nın tabii güzelliklerini konu edinen bir Bursa Şehrengizidir. Nâzik Divanı'nın üç yazma nüshasında da vardır. Ancak Süleymaniye Kütüphanesi nüshasındaki bendler yirmişer, diğer nüshalardakiler on altışar mısradan oluşmaktadır. Nüshalar arasında bazı küçük farklılıklar bu çalışmada dikkate alınmamıştır. İlgililer bu farklılıklar için, bu konuda yapılmış yüksek lisans çalışmasına bakabilirler (Gülhan 1989: 171-181). Süleymaniye nüshasında (66a'da) "*Terkîb-i Bend Berây-ı Bursa*", özel nüshada (17b'de) "*Terkîb-i Bend Der-Hakk-ı Burûsa*" başlığı var, Üniversite nüshasında (17a'da) başlık yoktur. Terkîb-i bend, "*fâ îlâtün fâ îlâtün fâ îlâtün fâ îlün*" kalıbyla; "*aabacada... vv /ffghfkf... yy*" gibi bir kafiye sistemiyle yazılmıştır. Divandaki "*-ı vakti imiş*" redifli Bursa'yı konu edinen gazel, yalnızca Süleymaniye nüshasında vardır (67b'de) ve terkîb-i bendden hemen sonra gelmektedir. Altı beyit halinde "*mefâ îlün fe îlâtün mefâ îlün fe îlün*" kalıbyla yazılmış bir gazel şeklindedir. Yine yalnızca Süleymaniye nüshasında (53a'da) bulunan "*itdigi demdür yine*" redifli, "*fâ îlâtün fâ îlâtün fâ îlâtün fâ îlün*" kalıbyla söylenmiş, Bursa ve çevresine gelen nevrüz vaktini konu edinen altı beyitlik bir gazel daha vardır.

b. Muhtevaları

Nâzık'ın Bursa Şenrengizleri, şehrin güzel insanlarından isim verilmeksizin, genel olarak söz edilip, yalnızca şehrin tabii güzelliklerinin konu edildiği birer şehrengiz şeklindedir. Terkîb-i bendin birinci bendinde; cennet gibi olan Bursa'nın, Bağdat'ı, Kazvin'i kıskandıracak kadar çok güzel ve gerçek anlamda anlatılabilesinin zor; övgüye lâyük bir şehir olduğu söylenmektedir. Onun sonbaharı bile, İsfahan'ın ilkbaharından güzeldir; orada üzüntüye yer yoktur. Bütün benzerlerinden farklıdır ve sanki Edirne'nin gülleri, onun erguvanları karşısında utandığı için kırmızı açmıştır. Çinlileri bile kıskandıran çok sayıda güzelleri vardır. Şam ve Halep, gelinciklerle süslenmiş olması nedeniyle, uzun zamandır özenip, ona benzemeye çalışmaktadır. Dağları İstanbul'un kiblelesi gibidir ve çok eskilerden beri Kostantin seçkinlerinin gözdesidir. Bursa, fidanların, lâle ve yaban güllerinin mutlu mekânıdır. Âşıkların mutlu olduğu şirin bir şehirdir. Güzelleri, hurilere; bahçeleri, Cennet-i A'lâ'ya tercih edilebilecek kadar güzeldir.

İkinci bendde de coğrafi güzellikleri ve güzelleri konu edilir: Bursa, dalgalanan lâle bahçeleri, sanki dans eder gibi görünen ağaçları olan dağları ve ovalarıyla eşsiz bir şehirdir. Hz. Rıdvan, Allah'ın kudretinin bir göstergesi olan bu şehri seyretseydi mutlaka takdir ederdi. İnsanların yaşadığı kırları, ovaları kuş sesleriyle doludur. İncinmiş hiçbir gönlün olmadığı gül bahçelerinde bülbüller, sanki figan eder gibi ötmektedir. Yüreklere hoplatan güzellerinin gözlerinin yarattığı karışıklık dışında, herhangi bir kargaşanın yaşanmadığı sakin bir yerdir. Ancak onun güzellerine kavuşulamaz. Onlar pazara çıkmamış değerli inciler gibi olduğundan, âşıklar hiç boşuna onları elde edebilmek için canlarını feda etmemelidir. Onun güzelleri giyinmemişken bile, atlas ve ipekli kumaşlarla giyinenlerden daha değerlidir. Temiz ve ediplidirler. O gonca dudaklıların eşi benzeri yoktur. Onlara âşık olanların evden barktan vazgeçmeleri gerekir.

Üçüncü bendde dile getirilenlere göre; insanları üzüntüden kurtarıp, gönülleri mutlu eden böyle başka bir şehir görülmemiştir.

Âşıkları bitmez. Burada toprak için mal biriktirenler, ömrünü boşa harcamış olur. Ham sofular, çiçeklere bakarak altın sarf etmeyi, bülbül den de aşk dersini öğrenmeli; tövbelerini bozup, meyhaneler yapmalıdır. Bu şehir, insana cenneti aratmayacak ve dışına çıkmadan değerinin anlaşılamayacağı kadar güzel bir beldedir. Havası ve suyu, şehrin vaizini bile irşat edecek, insanları içkiye düşürecek kadar etkilidir. Kadıyı bile sarhoşlardan yardım isteyecek hale getirmesi, şaşılacak bir şeydir. Bursa, gönülleri kendinden geçiren; tıpkı cennet gibi hiçbir sorumluluğun olmadığı bir yerdir.

Dördüncü bendde Bursa'nın bahar mevsimi ve kaplıcalarının güzellikleri dile getirilmiştir. Gül renkli şarap ve erguvan devri, acayip bir mutluluk mevsimidir. Bursa'nın, sevgilinin yanağı renginde erguvanları, mutluluk veren şarapları vardır. Kaplıca ve içki mevsiminin gelmesi, müjdelenmesi gereken bir şeydir. Bu ruhları canlandıran kaplıcalardan yararlanmamak, ancak tamamen duygularını kaybedenlerin yapabileceği bir davranıştır. Buz parçası gibi soğuk yaratılışlı ham sofuların bu sıcaklığı hissetmeleri mümkün değildir. Gökyüzü maviliğinde camlarıyla, gök kubbesinin tacı gibi tavanları olan kaplıcaları vardır. Suyu bazen güzelleri nazardan korurken, bazen de insanları, taassup perdesini yırtıp atmaya mecbur eder. Bazen şan, şöhret ve namus harmanını yakıp yok eden bir şimşek; bazen de iffet bağını besleyip sulayan bir çeşme olur. Böyle bir hamamın mükemmelliği zaten hemen anlaşılabilir. Bu kaplıcalar, insanları soyan farklı yol kesicilerdir. Güzelleri kendi istekleriyle çıplak olarak koynuna alırlar.

Beşinci bendde anlatılanlara göre, Bursa'nın nemli gökyüzünü seyretmek insanı mest eder. Çimenliğinin çiçeklerini ve nehirlerini görenler, kadehin vereceği neşeyi aramaz. Bütün halkı mutludur. Omuz omuza vermiş ağaçları, yeşille örtülü sahaları vardır. Güzel yüzünü, ağaç gölgeleriyle örtüp; güneşi de kendine âşık yapmıştır. Bazen ırmakları insanı dilsiz yapar; bazen çayırıları binlerce dilsizin dilini çözer. Amberin gönlü, onun toprağını kıskandığı için yanmıştır. Çiğ tanelerinin kıskançlığı da tektaş incinin bağrını yaralamıştır. Suyu, âb-ı

hayât; rüzgârı, cennette esen rüzgâr gibidir. Nâzik şehrengizini, Bursa için iyi dileklerle bitirmiştir. Ona göre, feleğin gözü bu bölgenin gökyüzünden daha güzelini görmemiştir. Görebileceği en güzel yerlerin Pınarbaşı ya da Çamlıca semtleri olabileceğini söyler.

Redifi “*itdigi demdür yine*” olan gazelde, Bursa ve çevresinde nevrusun gelişinin etkileri dile getirilmiştir. Nevruz, Bursa’nın dağlarını ve bağlarını aydınlatmıştır. İlkbaharın başlangıcı sayılan nevrüz öyle bir zamandır ki, âşıkların soyunmasına sebep olurken, bağlardaki ağaçları giydiren süslemiştir. Bu havalarda güzeller, âşıkların gönüllerini aşka düşürür. Öyle ki, güzelleri hatırlattığı için ceylanlar bile âşıkları aldatılabilir. Bülbülün ve gül bahçesindeki, göze benzeyen, nergisin bile gözüne uyku girmez. Bu mevsimde İstanbul’un bahçelerini kimsenin gözü görmez, herkes Bursa’nın dağlarına yönelir. Nâzik, bülbülün gül bahçesine geldiği böyle bir zamanda, Bursa’ya gitmemenin yanlış bir davranış olacağını hatırlatır.

Beş beyitlik diğer gazelde, Bursa ve çevresinin bir bahar mevsimindeki güzellikleri dile getirilmiştir. Şehrin adı, vezin gereği diğer şiirlerinden farklı olarak, “*Burûsa*” şeklinde yazılmıştır. Bursa’nın baharında, Mudanya yollarının lalelikleri, goncalarla süslenmiş zarif bağları vardır ve gönül çeken bülbül sesleriyle doludur. Yoldaş arayanlar için Mudanya’nın güzel kıyıları, yiyip içip eğlenilecek yerlerdir. Rüzgâr için Bahriyân Baba’ya adak verilmesi gerekir. Fıstıklı’nın misk gibi kokular yayan fıstık çamları vardır. Bursa’nın baharı bereketli bir zamandır.

5. Sonuç

Bursa’da 17. yüzyılda dünyaya gelmiş, Bursa, Maraş, Erzurum ve Konya gibi merkezlerde müderrislik, kadılık görevleri yapmış; müretteb *Divan* ve *İnsân-ı Kâmil* adlı mesnevi sahibi ve bir Bursa sevdalısı olan Abdullah Nâzik, çok sevdiği bu şehir için şehrengizler de yazmıştır. Abdullah Nâzik, terkîb-i bend ve gazel nazım şekillerindeki şehrengizlerinde Bursa ve çevresinin doğal güzelliklerini konu edinmiştir. Bu çalışma ile, İstanbul’dan sonra hakkında en fazla

şehrengiz yazılan Bursa'ya ait üç şehrengiz metninin daha bilim ve edebiyat dünyası ile paylaşılması; bilinen şehrengiz metinlerine yenilerinin eklenmesi amaçlanmıştır.

6. Metinler

Terkîb-i Bend Berây-ı Bursa

fâ ʿlâtün fâ ʿlâtün fâ ʿlâtün fâ ʿlün

I

Merhabâ ey şehir-i Bursa kim behişt-âyînsin

Hûbsın gâyetde hem şâyeste-i tahsînsin¹

Bursasın ammâ ki vaşf itmek seni mümkün degil

Ta'c n ider Bağdâda tarzuñ gâyet-i Kazvînsin

Reşk ider teşrînüñe evvel-bahâr-ı İşfahân

Saña gam irmez harîf-i bezm-i ferverdînsin

Ergavânuñdur Edirne güllerin iden hacîl

Bir sevâda beñzemezssin cümleden rengînsin

Hûb-rûlarla derûnuñ vaşf olunmaz evvelâ

Çok nigâruñ var senüñ maşsûd-ı ehl-i Çînsin

Niçe yıllar nâm-zeddür hüsnuñe Şâm u Haleb²

Bu gelincikle huşûşâ mâye-i tezyînsin

Kûhsâruñ kıblegâh olsa n'ola İstânbula

¹ Bir şehirsın kim letâfetle behişt-âyînsin / Bursasın şâyeste-i sad-hılóat-i tahsînsin Ü, Ö.

² Ü, Ö'de yok.

Tâ ezelden manzar-ı ahÿâr-ı Kōstanÿinsin³
Gâh olur âşufte eylersin nihâlistânuñı
Gâh olur ârâm-ı cân-ı lâle vü nesrînsin
Merhabâ ey şehr-i ârâm-ı dil-i erbâb-ı  aşk
Telh idersin bezm-i Pervîzi  aceb Şîrînsin
 Azm iden bûstânuña Firdevs-i a lâdan ge er
Dil viren h bânuña cennetde h râdan ge er
II

Lâlezârı mevc urur bu k h u bu şahrâ ned r
Raşş ider eşcârı yâ bu şehr-i bî-hemtâ ned r
H zret-i Rıdvân taşsîn eylemez miydi buña
Ger temâşâ itse g rse kudret-i Mevlâ ned r
Deşt   h m nı ser- -p  ins i  n mevz c iken
Bilmez z m rg n i inde şıyt u v -veyl  ned r
G lsit nından degilken bir g n l âzurde h  
Bilmez z amm  fig n-ı b lb l-i g y  ned r⁴
Fitne v  âş bdan  s de amm  bilmez z
 eşm-i h b ndaki bu fitne v  yağm  ned r
G rmemiş  g şda kimse miy nın bunlaruñ
M btel lar i re bilmem yok yire da'v  ned r

³  ,  'de yok.

⁴ S'de yok.

Çıkmamışken gevher-i hüsni bânâ bâzârına
Yâ bu hârc-ı cân iden biñ âşık-ı şeydâ nedür
Şöyle istiğnâdadur bunlar ki uryân satsalar⁵
Arz olursa yanlarında atlas u kemhâ nedür
Gereği çokdur bunda maḥbûb-ı mü'eddeb pâk heb⁶
O mülakḥab ḡonce-leb ammâ nedür ammâ nedür
Bunlara âşık olan bî-hânümân olsun hele
Hânümânın terk idenler lâ-mekân olsun hele
III
Böyle bir şehri dil-ârâ var mı diller şâd ider
Görmedük tâ böyle ḡamdan âdemi âzâd ider
Bunda ehl-i aşk olan lâyıḡ mıdur bulmaḡ fenâ
Haḡḡ bilür kim ḡalbimiz bu emri istibâd ider
Bunda cem'-ı mâl iderse h'âce toprak işine
Ḥayf aña kim hirmen-i ömrin hebâ-yı bâd ider
H'âce zer baḡş itmegi ezhârdan kesb eylesün
Ders-i âşkı bülbül öğretsün anı üstâd ider
H'âce-i şûfî miyân-ı ârifân odur ki ol
Tevbeler vîrân idüb mey-hâneler bünyâd ider⁷

⁵ Ü, Ö'de yok.

⁶ Ü, Ö'de yok.

⁷ Bu beyitten sonraki beyit, yalnızca bir nüshada var ve lekeli olduğu için okunamıyor.

Çıkmayınca añlamaz zâhid bu şehriñ kıadrını
Bilmezüz yâ Rab niçün Âdem behiştı yâd ider
Mey-perest itdi bizi âb u hevâsı Bursanuñ
Añlaruz kim vâciz-i şehri dañı irşâd ider
Kâdı himmet istemiş mestânelerden hayr ola
Şeyh-i şehri tarh iderse meclisinden dâd ider
Bursa dilde cezbeden ğayrı irâdet istemez
Kim behiştüñ şanı oldur kim cîbâdet istemez
IV

Sâkiyâ bu mevsim-i ferruh caceb eyyâmdur
Yaçni faşl-ı ergavân devr-i mey-i gülfâmdur
Ergavân ammâ ki ruhsârüñ ile gülgünedür
Bâde ammâ kim şafâ-bağş-ı derûn-ı câmdur
Müjdeler hûbâna müjde kabluca hengâmıdur
Müjdeler çuşşâka müjde devr-i câm-ı kâmdur
Böyle bir germ-âbe-i rûhânîden feyz almayan
Ebter-i efsürde-dildür bu hitâb-ı câmdur
Neylesün fıtratda düzmişler anı yah-pâreden⁸
Harri tuymaz neylesün zâtı hemîşe hâmdur
Kabluca ammâ kıbâbı nüh-sipihre tâcdur

⁸ Ü, Ö'de yok.

Câmlar nûr-ı nücûm-ı çarh-ı mînâfâmdur
Gâh âbı cism-i hûbânı nazardan setr ider
Gâh hetk-i perde-i zühde °azîm ibrâmdur
Gâh bâğ-ı °iffete bir çeşme-i pür-feyż olur
Gâh berç-i hirmen-i nâmûs u neng ü nâmdur
Böyle hâmmâmuñ kemâli añlanur lîkin sözümdü⁹
Gizli râzı var ise i°lâmdur îhâmdur
Özge reh-zendür ki dâyim kabluca âdem şoyar
Bî-tekellüf dil-berânı koyunına °uryân koyar
V
Bu fezâyı gör temâşası ider mest âdemi
Feyż-i sâķî-i ezeldendür anuñ zîrâ nemi
Bir çemendür kim gören ezhâr u enhârın anuñ
İstemez seyr-i hejâk u neşve-i câm-ı Cemi
Bâreka'llâh böyle şehre böyle lâzımdur fezâ
Görmese halkı anuñ hergiz °aceb midür gamı
Düş-ber-düş ol dırahtân dâd-pîrâmen nedür
Yâ nedür ol ferş-i sebz ile o şahın-ı hurremi
Sâye-i eşcârdan çekmiş cemâline niķâb
Eylemiş dîdârına dil-teşne mihr-i °âlemi
Cûybârı gâh olur insânı mest-i lâl ider

⁹ Ü, Ö'de yok.

Mergzârı gâh olur gûyâ ider biñ ebkemi
Ėayret-i hâki şalar âteş derûn-ı  anbere
Zahm urur cism-i d r-i yektâya reşk-i şeb-nemi
Çeşme-i Hızr olsa âbınuñ n'ola hem-meşrebi
Bâdınuñ lâyıķ nes m-i cennet olsa hem-demi
Bu fezânuñ f şhatin her y z arasa t -ebed¹⁰
Çeşmi y  Rab g rmes n r hatla vech-i  lemi
N z k  g rdiyse bir b yle fez  çeşm-i felek
Y  *Buñarbaşı*dur ol y  *Çamluca* olmaķ gerek

Gazel

mef   l n fe  l t n mef   l n fe  l n

Bur sa şehrin ñ ey dil bah rı vaķtı imiş

Mudanya yollarınuñ l lez rı vaķtı imiş

Zar fe b Ėları Ėoncelerle zeyn olmiř

Nev -yı dil-keş   şavt-ı hez rı vaķtı imiş

Arayı kim ola hem-reh *Mudanya*  iřretĖeh

Çek ñ řu zevraķı h sn-i ken rı vaķtı imiş

¹⁰  ,  'de yok.

Ziyâde tu^cme virûñ **Bahriyân Bâbâya**

Uça uça gidelüm rûzgârı vaḳti imiş

Şanavberânı görindi seçildi **Fıstıḳlı**

Hoşâ ki feyz-i dem ü müşk-bârı vaḳti imiş

Ne zevḳ ile geçelüm **Nâzûkâ** edâsınuñ

Ziyâde mâderinüñ intizârı vaḳti imiş

Gazel

fâ ʿlâtün fâ ʿlâtün fâ ʿlâtün fâ ʿlün

Dehre nev-rûz ^carz-ı ruhsâr itdigi demdür yine

Bâḡ u râḡı garḳ-ı envâr itdigi demdür yine

Özge seyrândur ki ^caşḳ ehlin şoyarken nev-bahâr

Bâḡda tezyîn-i eşcâr itdigi demdür yine

Bu hevâ âhûları daḡı ider merdüm-firîb

Hûblar diller giriftâr itdigi demdür yine

Nice şeb-gîrin biraḳsun bu hevâlarda hezâr

Nergis-i gülzârı bîdâr itdigi demdür yine

Kim görür bustânın *İstanbulu*ñ ammâ *Bursanu*ñ
Ehl-i vecdi ʿazm-i kühsâr itdigi demdür yine

Böyle demde gitmemek *Nâzûk* neden *Bursaya* kim
ʿAndalibûñ ʿazm-i gülzâr itdigi demdür yine

KAYNAKLAR

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim (1988). “Şehrengizler Üzerine Düşünceler ve Belig’in Bursa Şehrengizi”. *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof. Dr. Şerif Baştav’a Armağan)*, s. 129-167.

Akkuş, Metin (1987). *Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Bursa Şehrengizleri*, Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Akkuş, Metin (1993). “Türk Edebiyatında Bursa Şehrengizleri I, İshak Çelebi’nin Bursa Şehrengizi”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, s. 81-85.

Akkuş, Metin (2005). “Bursa Şehrengizlerinde Toplumsal Çevre ve Yaşam, *Uludağ Üniversitesi. II. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Kültür Sanat Kurulu Yayınları, s. 205-218.

Atlansoy, Kadir (1998). *Bursa Şairleri Bursa Vefeyatnamelerindeki Şairlerin Biyografileri*. Bursa: Asa Kitabevi.

Bursa Kütüğü (Yazma). Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Genel no: 4521, 1: vr. 23.

Bursalı Mehmed Tâhir (1333). *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul, 2: 477.

Gazali, Saltık (1946). “Şehrengiz-i Bursa”. *Uludağ*, S. 79, Eylül-Ekim, s. 11-16.

Gökyay, Orhan Şaik (1939). “Bursa Şehrengizi”. *Yücel* (I. Seri), S. 50, Nisan, s. 52-55.

Gülhan, Abdülkerim (1989). *Nazikî Divanı Karşılaştırmalı Metin*, Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Uludağ Üniversitesi.

Gülhan, Abdülkerim (2012). “Şehrengiz Türü ve Ravzî'nin Edincik Şehrengizleri”. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 7, N. 2 Spring, s. 515-545.

İKYTDK (1959). *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yama Divanlar Katalogu*. İstanbul: Maarif Matbaası, 2: 473.

İpekten, Haluk vd. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

İsen, Mustafa ve Hamit Burmaoğlu (1987). “Bursa Şehrengizi (Lamiî Çelebi)”. *Marmara Üniversitesi, Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 3, s. 57-105.

İsmail Belig (1302). *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*. (Tıpkıbasım). Bursa: Bursa Hüdavendigâr Vilayeti Matbaası.

Karacasu, Barış (2007). “Türk Edebiyatında Şehr-engizler”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları. C. 5, S.10, s. 259-313.

Levend, Ağâh Sırrı (1957). *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul*. İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yayınları.

Mehmed Süreyya (1311). *Sicill-i Osmânî. Sicill-i Osmânî Yâhûd Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 3: 369.

Mermer, Ahmet (2000). “Bursa Şehrengizleri Üzerine Bir Karşılaştırma”. *Harvard Üniversitesi Türklük Bilgisi Araştırmaları Ağâh Sırrı Levend Hâtıra Sayısı*, C. 24/III, s. 279-288.

Müstakimzâde Süleyman Sadeddin (2000). *Mecelletü'n-Nisâb*. (Tıpkı Basım), 417, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Öztekin, Dilek (1997). “Şehrengizler ve Bursa”. *Bursa’da Bir Başka Zaman Edebiyatçılar Derneği ve Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı II. Bursa Edebiyat Günleri*, Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, s. 65-69.

Pakalın, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Pala, İskender (1995). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. C. I-I, Ankara: Akçağ Yayınları,

TDEA (1986). “NÂZİK Abdullah Efendi”. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. C. 6, S. 543, İstanbul: Dergâh Yayınları.

TDEA (1998). “Şehrengiz”. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. C. 8, s. 117, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tezcan, Nuran (2001). “Güzele Bir Şehrengizden Bakış”. *Türkoloji Dergisi*, Nr. XI, C. I, s. 161-194.

Tıgılı, Fatih (2007). “Klasik Türk Edebiyatında Şehrengiz Çalışmaları Hakkında Bibliyografya Denemesi”. *Turkish Studies*, Vol. 2, No: 4, s. 763-770.

Tuğcu, Emine (2007). *Şehrengizler ve Âyîne-i Hubân-ı Bursa: Bursa Şehrengizlerinde Güzeller*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi.

Üzgör, Tahir (1983). *Edebiyat Bilgileri*. İstanbul: Veli Yayınları.

Yurtsever, M. Murat (1984). *Lâmiî Çelebi, Şehrengiz-i Bursa, İnceleme-Metin*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.

